

על הפרשה ועל הדף

הרה"ג רבי מאיר מרגלית שליט"א, מחבר ספר 'מאיר נתיבים'

לגמרה של תורה – הוראה בקל חומר לתלמיד במקום רבו

אמרינו בב"ב טו. וימת שם משה עבד ה' ומקשינו 'אפשר משה מת וכתב וימת שם משה' ותי ראשון שם בגמ' עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע ועוד מתרצת הגמ' עד כאן הקב"ה אומר ומשה אומר וכתב מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה וכתב בדמע, עכ"ל הגמ'.

שמונה פסוקים אחרונים נכתבו בדמע

ידוע להקשות בשם הבעש"ט [וכן מובא בשם הגר"א] דעדיין לא מובן מה עונה הגמ' 'משה כתב בדמע' וכי מה מועיל מה שכתוב בדמע, ועדיין השאלה במקומה עומדת דכיון שמשוה כתב היאך יכול לכתוב 'וימת שם משה', וביאר הבעש"ט, ד'בדמע' אין הכונה כפשוטו מלשון 'דמעות' אלא מלשון 'דימוע' והיינו לשון עירובוב [כדמצינו 'המנסך והמדמע'], וביאר, דבשמונה פסוקים אלו ניתנה לו התורה באופן מעורבב של אותיות ללא פיסוק ביניהם והיו המילים מעורבבות ולא היה ניכר כאן כתיבה, ורק לאחר מיתת משה, נתחברו האותיות למילים ונמצא כתוב וימת שם משה עבד ה' וכו'.

וסבי זקני הרה"ח ר' ישראל יצחק יש"י חסידה ז"ל [מת"ס כרמי ישראל] כתב בחידושו עמ"ס מנחות [ל]. לבאר באופן נפלא את הגמ' במנחות כט: וז"ל 'אמר רב יהודה אמר רב בשעה שעלה משה למרום מצאו לקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות אמר לפניו רבש"ע מי מעכב על ידך אמר לו אדם אחד עתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו וכו' אמר לפני רבש"ע הראהו לי אמר לו חזור לאחורך הלך וישב בסוף שמונה שורות ולא היה יודע מה הם אומרים תשש כוחו עכ"ל הגמ', ויש לבאר מה ענה לו הקב"ה ומדוע באמת לא ידע משה את שמונה השורות.

וביאר סבי ז"ל, דהמהרש"א שם ביאר דהקב"ה היה קושר כתרים לאותיות היינו שהיה קושר את האותיות היינו לסדרם בסדר הנכון, וזהו מעשה הקשירה שהוא חיבור בין האותיות, ומכיון שמשוה לא ידע את צירופי האותיות וחיבורם למילים של השמונה פסוקים האחרונים של התורה שהרי לא קיבל אותם בצורה של מילים אלא כאותיות לחוד, על כן מספרת הגמ' שכיון שהלך לסוף שמונה שורות לא ידע מה הם אומרים, היינו לאותם שמונת הפסוקים האחרונים שלא קיבלם בצורתם, ועל כן לא הביין מה הם אומרים ותשש כוחו, ודפח"ח.

שמונה פסוקים ראשונים בתורה נכתבו טרם סיום ההבדלה שבבריאה

ומ"מ, ע"פ ביאור הספרים הק' דמשה כתב בדמע היינו מלשון עירוב, יש לבאר הקשר בין שמונת הפסוקים האחרונים בתורה לשמונת הפסוקים הראשונים, שהרי שמונת הפסוקים הראשונים שבתורה מגיעים עד היום השלישי, וכידוע שביום הראשון היתה פעולת הבדלה של דבר המעורב והיינו האור והחושך, וכן ביום השני המשיכה פעולת הבדלה בין המים העליונים למים התחתונים ובימים אלו כתוב 'ויבדל', ורק ביום השלישי הושלמה פעולת הבדלת המים [כמ"ש רש"י], ונמצא, דעד היום השלישי טרם הובדלו התוהו ובוהו כולם והיו עדיין במצב דימוע, ורק לאחר שמונת פסוקים אלו והיינו ביום השלישי רק אז הובדל הכל לגמרי, ודמי לשמונת הפסוקים האחרונים בתורה שגם הם היו במצב של דימוע בעולם.

קל וחומר הוא תורה בעצמו

ובדרך נוספת יש לחבר סוף התורה לתחילתה, הנהגה ידועה שמידת 'קל וחומר' הרי היא כאילו כתוב מפורש בתורה, ויש כמה דינים שהינם מק"ו ודינם מדאו', דוגמא לדבר חיוב עמידה לפני ס"ת, שהרי למדים זאת מק"ו מתלמיד חכם, דאם עומדים לפני תלמיד חכם ק"ו שעומדים לפני ס"ת [קידושין לג: 'פני לומדיה עומדים מפניה לא כש"כ'], וכתבו האחרונים [הפמ"ג במשב"ז סימן קמא' סק"ג, ובאג"מ או"ח ה' סימן לח', וכן בעמק ברכה בריש הקטע 'בענין כבוד ס"ת'] דעמידה קמיה ס"ת הרי היא מדאו', ונפק"מ דיש להחמיר בספקו, דהוי ספיקא דאורייתא. וכן מצינו בברינו יונה ברכות ה: על הגמ' 'בעי רב פפא בין פסוקא לפסוקא מא-תיקו' דכתב רבינו יונה 'ומביעא לן אם מותר לצאת בשעה שמתרגמים כמו שמוטר לצאת בין גברא לגברא וסלקא בתיקו, והוי תיקו דאורייתא לחומר, עכ"ל'. נמצינו למדים דק"ו דינו כאילו כתוב מפורש בתורה.

כל נתינת התורה מבוססת על קל וחומר

והנה בפסוק האחרון בתורה אומר משה לבני ישראל 'ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל', ופרש"י, שנשא ליבו לשבור את הלוחות לעיניהם והסכימה דעת הקב"ה לדעתו שנאמר 'אשר שברת' יישר כוחך ששברת עכ"ל רש"י. ויש לעיין מה טעם שהובא כעת ענין שבירת הלוחות במילות התורה האחרונות. ונראה דיש כאן הסכמה נוספת של הקב"ה למעשיו של משה, ואומר להם שתורה זו בידם היא תורה שניתנה להם בשנית, בעטיו של קל

וחומר, שהרי התורה הראשונה שהיו צריכים לקבל דרש משה קל וחומר מעצמו ושברה לעיניהם, וזו התורה שבידיכם היא תורה שניתנה לכם מכת הק"ו של משה, והסכים הקב"ה לדעתו, ורואים בסיום התורה את כוחו של קל וחומר שהרי כל התורה המצויה בידינו באה מכת ק"ו.

גם עשרה מאמרות שנברא העולם מבוסס על ק"ו

וראינו פעם מקור לזה שק"ו הוי כאילו נאמר מפורש, דמצינו ביום השלישי דאף שלא נצטוו הדשאים להוציא למינן, מ"מ למדו הדשאים ק"ו מהאילנות [הובא ברש"י עה"ת א' יב'] ויצאו למינם, ולכאן הרי בעשרה מאמרות נברא העולם, והיאך שייך לומר דנבראו במאמר הקב"ה והרי למדו הק"ו מעצמם ולא מכת המאמר, ועל כרחך דע"י הק"ו חשיב כאילו אמרו הקב"ה, וא"כ ה"ה כל דבר הנלמד מק"ו חשיב כאילו נאמר מפיו ממש ואף שלא ממש יצא מפיו, ובזה דמי סוף התורה לתחילתה דמצינו את כח הק"ו כאילו נכתב מפורש.

נשא אחיתופל ק"ו בעצמו

ועוד יש להוכיח דק"ו חשיב כמפורש, דמצינו בגמ' בסוכה ג. כשאיים התהום להציף את העולם אמר דוד 'מי איכא ידידע אי שרי למיכתב שם אהספא' ואחיתופל למד כן מק"ו מוטטה דמותר, וכתב רש"י דדוד לא רצה לפסוק מעצמו משום שלא רצה להיות מורה הלכה בפני רבו [עירובין סב:]: ולכן המתין לדברי אחיתופל, והנה איתא באבות [פ"ו מ"ג] שלמד דוד מאחיתופל שני דברים בלבד ועכ"ל קראו רבו אלופו ומיודעו [ורש"י כתב מה הם שני דברים אלו]. ולכאן מדוע לא הוזכר גם דבר זה ונמצאו שלש דברים, ולדברינו אתי שפיר, דכיון שק"ו הינו דבר ברור וכאילו כתוב מפורש, א"כ לא חשיב כאילו הוא לימדו אלא כתוב מפורש בדין סוטה דמותר בכל מקום של שלום למחוק את השם [אלא דאם תאמר א"כ מדוע לא אמרו דוד בעצמו, שהרי ידע ק"ו זה וכמ"ש רש"י שם שדוד ידע הדין ורק לא רצה להורות בפני רבו, וא"ת דאם ק"ו חשיב כאילו נכתב מפורש בתורה א"כ מדוע לא הורה דוד בעצמו, וצ"ל דלענין מורה הלכה בפני רבו, גם הנלמד מק"ו חשיב הוראה].

בסתירת הק"ו האם יותר פשוט לעמוד בפני ס"ת או בפני ת"ח

ואגב מה שדיברנו שק"ו חשיב מדאורייתא ועל כן חייב לעמוד מפני ספר תורה, כבר הקשו בזה הראשונים [ע"י ברין בקידושין שם] שאלה עצומה, דבמס' קידושין כתוב [לג:]: שהק"ו הוא שאם עומדים ללומדיה פשיטא שעומדים לה, ואילו במסכת מכות איתא [כב:]: דטיפשים האנשים שעומדים בפני ס"ת ולא עומדים בפני לומדיה שהרי התלמידי חכמים יכולים לשנות את הכתוב בה, עכ"ל, משמע שם, דלומדיה עדיפי מהתורה, ואילו בקידושין כתוב דאם לכבוד לומדיה עומדים-כש"כ לה, משמע דהעיקר הוא לעמוד לספר תורה.

החיוב לעמוד מפני תלמידי חכמים מפני התורה שנמצאת בתוכם או שהם עצמם תורה

והנה יש לחקור מחמת מה עומדים לפני ת"ח, האם מכיון שהם לומדים תורה א"כ הרי זה כאילו התורה נכנסה בעצמותם וא"כ צריכים לעמוד מפני התורה שנמצאת בתוכם, או שמא דכבר אין זה תורה עצמה, אלא כבר לקחו אותה והפכו אותה לדבר אחר וצריכים לעמוד מפניהם כיון שהם כיום תורה כהפצא חדשה, אבל אין זה מחמת התורה שנכנסה אל גופם.

ונראה דשתי התשובות נכונות ושתי הדינים נכונים, אלא דיש חילוק בין שתיהם, דאילו מדין התורה עצמה שנמצאת אצל האדם בגופו והיא מחייבת לעמוד, חיוב זה מחייב לעמוד גם תלמידי חכמים שהרי ס"ס תורה היא ומה לי שגם הוא תלמיד חכם, אבל בזה שהאדם נעשה חפצא של תורה, זה מחייב לעמוד רק את הפשוטי העם ולא את התלמידי חכמים שהרי גם הם חפצא של תורה.

ועל פי זה יש ליישב קושיית הראשונים, דהגמ' בקידושין מדברת כלפי תלמידי חכמים, והם באמת לא היו צריכים לעמוד בפני ת"ח שהרי גם הם ת"ח, אלא דכיון שלכל ת"ח יש בתוכו גם את התורה א"כ נמצא דכלל גופו של ת"ח יש גם את התורה עצמה, ואם ת"ח עומדים בפני חכמיהם כש"כ שיצטרפו לעמוד בפני התורה עצמה דכיון שכלולה התורה בחבריהם והם עומדים לכבודה כש"כ כשהיא לבדה, אבל בגמ' במכות איירי על עמי ארצות ולהם הרבה יותר פשוט לעמוד מפני ת"ח שהרי ת"ח הם בדרגה יותר גבוהה מאשר התורה בעצמה, ועל כן הם טיפשים. והדברים נפלאים.

קל וחומר - הדף היומי

עזרים לכם לסיים את הש"ס!

יש לך שאלה על הדף? חוסר בהירות? סתם מתקשה בקטע מנרא?
יש מי שיעזור!

המוקד הטלפוני לשאלות על הדף היומי
04-6641505

ניתן לקבל את העלון ישירות למייל
נא לפנות לתוכנית: kerenora456@gmail.com

מעשה רב

המשך מעמוד קודם

ממילתו. כאשר מתפללים לרפואתו של אדם, בעצם מבקשים שהמלאך יבוא בשליחותו של הקב"ה וירפא את החולה. כדי להוריד את המלאך צריך זכויות רבות, זכויות שלא תמיד ישנו. לא בקלות ניתן לגייס ולהביא אותו מהעולמות העליונים. חשבתו לעצמי, המשיך הרב, הרי בזמן הברית מגיע אליהו מלאך הברית, בין היתר כדי לרפא את התינוק. כשהוא כבר כאן ממילא בזכות התינוק, ניתן לבקש ממנו שעל הדרך ירפא גם את החולה. זה סיפור המשעה. אוי אפשר לבאר גם את עניינו על אותו משקל. כאשר אדם עומד להסתלק מהעולם, בא מלאך ליטול את נשמתו. אמנם זהו מלאך המוות, שכשמו כן הוא, תפקידו הוא להמית ולא להחיות, ולא עוד אלא שהוא מלא עיניים, רחבו שלופה בידו, כיון שחוליה רואה אותו מדעזע וכו' וכו' נפגדה זרה כ ב, אבל, מכל מקום מלאך הוא. מלאך מרום שבא בשליחותו של מקום. ואם כבר נמצא כאן מלאך, אפשר לנצל את הסיטואציה כדי שייטיב לברכות לנפשות העליונים, לחיות פני מלך מלכי המלכים.

כמובן שצריך להיות במדרגה גבוהה עד מאוד כדי לחשוב באותם רגעי אימה על אלו שלטת עתה נשאים בעולם התחתון, ולבקש עבורם ברכה באמצעות מלאך המוות. אבל מי לנו גדול ממשו רבינו, שמסר נפשו פעמים אין ספור למען כלל ישראל. ובפרט מלאך המוות היה אורבנו, כפי שאומרת הגמרא [שבת פט א']: "מי ליד לא אחד ואחד [מהמלאכים] נעשה לו אוהב, ומסר לו דבר וכו'. אף מלאך המות מסר לו דבר, שנאמר: 'ויתן את הקטרת ויכפר על העם' [במדבר יז יב]. ואומר 'ויעמד בין המתים ובין החיים וגו'" [שם שם ג]. אי לא דאמר ליה - מי הוא ידע?" אם כן, זו הכוונה 'עייכב משה על ידו ועמד וברכך'. כלומר, אמר לו משה, טוב שבאת. אם אתה כבר כאן, לפני שאתה נוטל את נשמתו, יש לי כמה ברכות שברצוני לברך את עם ישראל. אני אברך ואתה תעלה אותן למעלה.

[מתוך הספר 'מפיק מרגליות']